

RISTITUD LASTE ARMULAUA ADMISSIOONI KÜSIMUS KIRIKUAJALOOSES PERSPEKTIIVIS

Hedi Vilumaa

Läbi aegade on kristliku kiriku praktikas esil olnud armulaua admissiooni¹ ehk armulauale pääsemise küsimus. Käesolevas artiklis vaatlen seda ristitud laste puhul, kuigi teemat võib käsitleda laiemaltki. Ristitud laste armulaua admissioon (edaspidi admissioon) on kristlaste ühtse osaduskonna näitaja ja nii ka meie kaasaegsetes protestantlikes kirikutes.² Seda põhjendades toetutakse esmalt kiriku ajaloolisele pärandile, mida artiklis tutvustan alates algkirikust kuni XX sajandi esimese pooleni. Sel teekonnal eristuvad üsna selgelt erinevad mudelid, mida võib tänaseni kirikutes kohata.

Olen varem uurinud admissiooni diskussiooni ning selle mudelite rakendamist Saksamaal ja Soomes.³ Arutelu on seal küll mõjutanud seisukohti ja käitumist kirikutes, kuid mitte alati ei ole välja kujunenud ühtset teoloogilist arusaama või praktikat. Ometi on admissiooni küsimuse lahendamine oluline, sest see väljendab põhiseisukohti nii sakramentide kui ka kiriku ühtsuse suhtes. Milline on teema kirikuajalooline kujunemine, kas on võimalik näidata erinevaid mudeleid kogu protsessis

¹ Mõiste „armulaua admissioon“ on seni ehk vähemalt Eesti luterliku kiriku kontekstis vähe tuntud, kuid väärib populariseerimist. Kasutatakse väljendeid „armulaua osalemine“ või „armulauale pääsemine“ ja nii on käibel eestikeelne teoloogiline sõnavara. Kuid mõiste „admissioon“ võimaldab selgemini käsitleda kiriku ajaloos tekkinud probleemi ristimise ja armulaua suhtes. Sõna ladina algupära annab otseseose varakiriku ja teiste kirikutega tänapäeval, on eesti keelde kohaldatav ja suupärasem. See on käibel nüüdisaegses ingliskeelses ruumis ja mõistetav eri osaduskondades. Mõiste võimaldab käsitleda kiriku ajalugu keeleliselt sujuvamalt ja nimetada mudeleid, millest edaspidi juttu tuleb.

² Admissiooni küsimus ei puuduta tänapäevalgi üksi luterlust, vaid erinevaid protestantlike kirikuid ja ühendusi laiemalt, nagu nt evangeelsed, anglikaanid, reformeeritud, ühinenud kirikute vahelised osaduskonnad jt.

³ Hedi Vilumaa, *Laste osalemine armulaual: diskussiooni areng ja praktika kujunemine Saksamaal ja Soome protestantlikes kirikutes 1950–1990*. Magistritöö. Käskkirj Tartu Ülikooli usuteaduskonnas (Tartu, 2007).

ja kuidas jõuda ühtse osaduskonna taastamise mõtteni, mille järgi tänapäevalgi kõik ristitud saaksid võrdselt osa sõnast ja sakramendist, nagu algkirik seda pakkus? Need on küsimused, millele artiklis tähelepanu pööratakse.

Toon välja kolm ajaloos eristuvat admissiooni mudelit ja nimetan need täis-, astmeliseks ja osaliseks admissiooniks.⁴ Esimese järgi on määratud üks konkreetne armulauale pääsemise alus, milleks on ristimine (põhimõte „*baptismus est admissio*“). Selle kõrval kujunes välja astmeline admissioon, mis iseloomustab keskajal ja uusajal kujunenud olukorda, kus ristimise ja armulaua vahele asetati terve rida nõudeid alates pihist. Hiljem luterluses astmeline kord muutus ning admissiooni korra töötluse lõpptulemuseks jäi osaline admissioon, kus armulauale pääsemise tingimusteks peetakse tänaseni valdavalt ristimist ja konfirmatsiooni koos, rõhuga siiski viimasel (põhimõte „*confirmatio est admissio*“). Olgugi et ajaloos on kasutatud erinevaid mudeleid, on nüüdisaegse admissiooni mõtte kujundamise ja sobiva mudeli leidmise juures protestantlikes kirikutes, sh ka Eestis, jätkuvalt oluline avatud ja mitmetasandiline diskussioon. Selle aluseks olgu pilguheit teemale kirikuajaloolises perspektiivis.

TÄISADMISSIOON KUI KOGUDUSE ALGNE PRAKTIKAMUDEL

Soome uurija Petri Hiltuneni järgi ei ole laste armulauale lubamise algust võimalik täpselt fikseerida, sest selle kohta ei ole dokumente ning teemat otseselt valgustavad allikad puuduvad.⁵ Ka Piibel ei anna otseseid viiteid laste admissiooni kohta, kuid alg- ja varakiriku elu uurides toetutakse faktidele, mis annavad üldpildi kogudusest, sakramentoloogiast ja eklesiooloogiast. Nõnda on paljud uurijad seda meelt, et lapsed osalesid algkiriku armulaual täiskasvanutega võrdselt. Ristimist nähti kui konkreetse isanda vahetamist ning see liitis inimesed Kristuse ihu osadusse, mille üheks nähtavaks märgiks oli armulaud.⁶ Kristlik armulauapraktika ei olnud

⁴ Neid eestikeelseid nimetusi ei ole varem kasutatud.

⁵ Petri **Hiltunen**, *Aikuisten ateria? Keskustelu lasten ehtoollisesta Suomessa vuosina 1950–1980* (Helsinki: Suomalainen Teologinen Kirjallisuusseura, 1998), 17. Hiltunen on üks laste armulaua admissiooni uurijatest Soomes. Saksamaal on teema põhiline käsitaja Eberhard Kenntner, kellele Hiltunen omakorda toetub.

⁶ *Ibid.*, 20.

juurtetu – see toetus juudi paasasöömaaja korrale, kus oli oma koht ka lastel, ning uudsena Jeesuse ütlustele.⁷ Arvatakse, et algkiriku ajal oli armulauale pääsemine ühtviisi tavapärase kõikide ristitute jaoks, kes kuulusid näiteks ka Uues Testamendis mainitud perede koosseisu.⁸ Nii võib esimese sajandi kogudust nimetada ristitute täielikuks sõna ja sakramendi osaduskonnaks, kus kehtis nn täisadmissioon ehk põhimõte „*baptismus est admissio*“, mille järgi ristimine oli ainus armulauale pääsemise eeldus.

Algkiriku jumalateenistuste juurde kuulusid nii *agape*⁹ kui ka armulaud, millest osavõtmiseks ei tehtud takistusi vanuse, soo, klassikuuluvuse, rassi vms alusel. Nii kaua, kuni koguneti kodudes ja perekondade keskel, ei muudetud admissiooni korda ja armulauale olid kutsutud kõik ristitud. Kuid mõne aja pärast hakkas praktika muutuma – armulaud sai jumalateenistuse kindlakujuliseks osaks.¹⁰ Aasta 100 paiku kirjutas Ignatios, et kogudus peaks piirduma ühe õige söömaajaga:

Tõtake nüüd kasutama üht söömaega; sest on (vaid) meie Issanda Jeesuse Kristuse üks liha, ja üks karikas ühenduseks tema verega; üks altar, nõnda kui üks piiskop koos presbüteridega ja diakonitega, mu kaassulastega; selleks et teeksite Jumala järgi, mis te (iganes) ka teete.¹¹

Koos armulaua eraldumisega *agape*'st hakati ehitama spetsiaalseid koguduse kogunemiskohti. Kui sellega kadusid kodudes peetud jumalateenistused ja ühise söömaaja kontekst, vähenes ilmselt ka armulaual osalevate laste hulk.¹²

⁷ Laste osa *haggada*-liturgias on kindel ja eraldi määratletud. Ainsad tingimused lastele söömaajal osalemiseks olid tahe süüa kindlat sööki ning poiste puhul ümberlõigatus. Jeesuse ütlused armulaua kohta on leitavad Markuse-Matteuse traditsiooni järgi Mk 14:22–25 ja Mt 26:26–29; Luuka-Pauluse traditsiooni järgi Lk 22:15–20; 1Kr 11:23–25. Vt Hedi **Vilumaa**, *Laste osalemine armulaual*. Diplomitöö. Käsikiri EELK Usuteaduse Instituudis (Tallinn, 2003), 8–18.

⁸ Vt nt Ap 16:15, 33; 18:8; 1Kr 1:16.

⁹ Piiblis Jd 12 mainitud armastussöömaag oli kristliku algkoguduse ühine söömaag, mis sarnanes armulauaga, kuid ei olnud rituaalse iseloomuga. „Agape Meal. II Christianity“ (Andrew McGowan) – *Encyclopedia of the Bible and Its Reception*. I. Eds. Carsten Burfeind, Matthew A. Collins, Uta Lehnert (Berlin, New York: Walter de Gruyter, 2009), 564–565.

¹⁰ Elmar **Salumaa**, „Armulauaõpetuse piirjooni“ – *Eesti Evangeelne Luterlik Kirik* (Tallinn: EELK Konsistoorium, 1982), 11.

¹¹ **Antiookia Ignatios**, „Kiri filadelflastele“, IV – *Apostlikud isad*. Koost Kalle Kasemaa (Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus, 2002), 134.

¹² Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 21. Armulaud omandas kultuslikuma ilme 2. sajandi algul

Ka ristimise ja armulaua suhe muutus, kui viimase juures hakati rõhutama patutunnistuse vajalikkust. „Kaheteistkümne apostli õpetuses“ XIV:1 anti juhised „Issanda päeval kokku tulles murdke leiba ja tänage, olles tunnistanud enne oma üleastumised, et teie ohver oleks puhas“¹³ ning IX:5-s öeldi: „Keegi ärgu söögu ega joogu teie euharistiast, kui vaid need, kes on ristitud Issanda nimesse. Sest just selle kohta on Issand ütelnud: Ärge andke püha koerte kätte.“¹⁴ Patutunnistuse ja armulaua sidumisega pandi põhimõtteline alus mitte ainult põhjalikele muutustele laste admissiooni küsimuses, vaid kogu kiriku hilisemale praktikale. Sellele vaatamata püsis täisadmissiooni mudel koguduses veel kindlalt.

II sajandist säilinud Justinuse apoloogia seadis admissiooni eeldusteks lisaks ristimisele veel õpetuslikud ja eetilised aspektid.¹⁵ Ei ole teada, kas ja kui tõsiselt nõuti nende täitmist lastelt. Hippolytos on jätnud aga 215. aastast põhjaliku kirjelduse varakiriku initsiatsioonist, mille järgi viidi lapsed pärast ristimist baptisteeriumist kirikusse, kus piiskop pani neile käed peale ning palus palves Püha Vaimu tulemist; seejärel toimus võidmine ja ristimärgi tegemine; siis anti ristitule armulauda.¹⁶ Teadaolevalt jäigi püsima sarnane järjestus, ristimine-võidmine-armulaud, mis kehtis ka väikelaste puhul.¹⁷

Huvitaval kombel märkis Origenes 235. aastal, et lastele ei anta armulauda; muid viiteid vanuse, ristimise jm tingimuste kohta ei esine.¹⁸ Hooepis vastupidisega astus aga u 251. aastal üles Cyprianus, kelle arvates võis

või varemgi. See eraldati *agape*-söömaajast ja muudeti jumalateenistuse kindlaks osaks. Vt Salumaa, 1982, lk 11.

¹³ Kaheteistkümne apostli õpetus – *Apostlikud isad*. Koost Kalle Kasemaa (Tallinn, Eesti Keele Sihtasutus, 2002), 211.

¹⁴ *Ibid.*, 209.

¹⁵ **Justin Martyr**, *The First Apology of Justin*, LXVI. <http://earlychristianwritings.com/text/justinmartyr-firstapology.html> (29.11.2016).

¹⁶ Gregor **Emmenegger**, Frans-Joris **Fabri**, *Hippolytus von Rom. Canones Hippolyti*, 19. <https://www.unifr.ch/bkv/rtf/bkv282.rtf> (29.11.2016). Ristimise ja armulaua vahelisi talitusi nimetati konsignatsiooniks ja neist kujunesid hiljem välja sakramendid: idas krismatsioon/võidmine ja läänes konfirmatsioon. Pärast konsignatsiooni sai ristitu õiguse armulauale minna. Vt Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 22.

¹⁷ Initsiatsioonijaloolises uurimuses on rõhutatud ristimise, võidmise ja armulaua vastuvõtmise kokkukuuluvust ja samaaegsust – ristitu juhutati kiriku müsteeriumi ja ta sai õiguse armulaual osaleda. Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 18.

¹⁸ *Ibid.*, 22–23. Vt ka Mark **Dalby**, *Infant Communion. The New Testament to the Reformation*. Joint liturgical studies, 56 (Cambridge: Grove Books, 2003), 9.

nii lapsi kui ka täiskasvanuid võrdsetel alustel ristida ning iga uuestisünnidinu võis seejärel juua Issanda karikast.¹⁹ Armulaua vastuvõtmine oli Cyprianuse jaoks kui ristimise täitumine²⁰ – pääste toit, mis viis igavesse ellu ja millest pidid osa saama kõik ristitud.²¹

Neid mõtteid arendas V sajandil omakorda edasi Augustinus, keda võib nimetada täisadmissiooni kui koguduse algse armulauapraktika mudeli kaitsjaks ning kelle jaoks kehtis täiskasvanute ja laste vahel antropoloogilise võrdvärsuse printsiip.²² Lapsed olid Augustinuse meelest ideaalseim sakramendi vastuvõtjate rühm eelkõige oma abituse tõttu. Tema üheks argumendiks oli Piibli kirjakoht Jh 6:53²³, mille alusel ta kirjutas:

... kas keegi saaks olla nii ülbe ja väidaks, et sellel tõdemusel ei ole midagi tegemist lastega või et neil saaks olla elu ilma osaduseta Tema ihus ja veres sel alusel, et Ta ei ütle „kui keegi ei söö“, vaid „kui teie ei söö“; nagu suunaks Ta oma sõnad vaid neile, kes on võimelised kuulama ja mõistma, mida lapsed teadupärast ei suuda? Kes nõnda ütleb, ei ole täpne, sest kui see ei

¹⁹ **Cyprianus**, *Liber de Lapsis*, XXV. http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/0200-0258,_Cyprianus_Carthaginensis,_Liber_de_Lapsis,_MLT.pdf (01.09.2016). Cyprianus õpetab, kuidas kristlik armulaud inimese pühitseb ja päästab. Imikutele anti armulauda veini ja leiva segusse kastetud sõrmega, vanemad lapsed võtsid vastu veinisse kastetud leiva. Vt ka Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 23. Vt ka „Kinderkommunion“ (Eberhard **Kenntner**) – *Theologische Realenzyklopädie*, Bd. XVIII (Berlin – New York: Walter de Gruyter, 1989), 189.

²⁰ **Cyprianus**, *Epistle* LXII:8. <http://www.ccel.org/ccel/schaff/anf05.iv.iv.lxii.html> (01.09.2016). Vt nt ka **Cyprianus**, *On the Lord's Prayer*, 18 – [http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0200-0258,_Cyprianus_Carthaginensis,_Liber_de_Oratione_Dominica_\[Schaff\]_EN.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0200-0258,_Cyprianus_Carthaginensis,_Liber_de_Oratione_Dominica_[Schaff]_EN.pdf) (20.08.2017)

²¹ Ka Martin Luther viitas Cyprianusele ja ütles: „Selle kohta loeme Cyprianuselt, kes üksinda on küllalt vägev, et kõigi Rooma-meelsete vastu astuda. Jutluse „Langenutest“ V peatükis tunnistab ta, et tema kirikus on jagatud paljudele ilmikutele, ka lastele, [sakramenti] mõlemal kujul, ja on kätte antud isegi Issanda ihu, nagu ta rohkete näidetega tõendab. ... Sealsamas jutustab tema juuresolekul sündinust: kuidas üks diakon ulatas karika väikesele tüdrukule, ja kui see keeldus, siis valas talle Issanda verd ise suhu.“ – Martin **Luther**, *Validud tööd*. Koost Urmas Petti (Tartu: Ilmamaa, 2012), 191–192. Vt ka **Cyprianus**, *Liber de Lapsis*, XXV. http://www.documentacatholicaomnia.eu/02m/0200-0258,_Cyprianus_Carthaginensis,_Liber_de_Lapsis,_MLT.pdf (01.09.2016). Cyprianuse-aegsetes pseudoapostlikes konstitutsioonides mainitakse, et leskedele ja lastele tuleb armulauda anda. Nii Kenntner, „Kinderkommunion“, 189.

²² Frank **Zeeb**, „Bin ich zu klein für Jesus?“ – *Deutsches Pfarrerberblatt*, Mai (2006). <http://www.pfarrerverband.de/pfarrerberblatt/archiv.php?a=show&id=1873> (03.12.2016).

²³ „Jeesus ütles neile: Tõesti, tõesti, ma ütlen teile, kui te ei söö Inimese Poja liha ega joo tema verd, ei ole teie sees elu.“ – Piibel, 1997.

puuduta kõiki – et Inimese Poja ihu ja vereta ei saa olla inimesel elu –, siis ei ole põhjust arvata, nagu puudutaks see ka ea poolest vanemaid ... Sellest kõigest võime järeldada, et oma ihu, mille Ta andis maailma eest, andis Ta ka laste eest. Ka neil ei saa olla elu, kui nad ei söö Inimese Poja liha.²⁴

Augustinuse järgi olid lapsed usklikud ja pattu kahetsevad ning neil oli igati õigus ja vajadus vastu võtta nii ristimine kui ka armulaud. Sellest kujunes veenev põhjendus laste ristimise ja kommuniiooni hädavajalikkuse jaoks.²⁵ Kuigi ristimise ja seega ka armulaua osalemisega oli kombeks viivitada – mõnikord kuni isegi surivoodini –,²⁶ toetas tolleaeagne paavst Innocentius I Augustinuse mõtet laste ristimisest ja admissioonist ning võib arvata, et V sajandi lõpuks oli neist kujunenud üsna levinud praktika.²⁷ 493. aastal toonitas paavst Gelasius I laste ristimise vajalikkust ja kinnitas, et ristimata lapsed ei saavuta igavest elu ega või osaleda armulaul, ilma milleta on nad täiesti surma meelevalla all.²⁸ Umbes 500. aastal märkis Johannes Diakon oma kirjas Senariusele Roomas, et väikestele lastele rakendatakse ristimist, võidmist ja armulauda, aga nad ei taipa sellest oma vanuse tõttu midagi.²⁹

Alg- ja varakirikus domineerisid mõtted terviklikust päästekäsitlusest, kus üksteisele järgnesid ristimine, võidmine ja armulaud. Selline kord kehtis kõikidele kirikusse astujatele võrdselt – olgu siis tegemist

²⁴ **Aurelius Augustinus**, *De Peccatorum Meritis Et Remissione Et De Baptismo Parvulorum*, 27. [http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0354-0430,_Augustinus,_De_Peccatorum_Meritis_Et_Remissione_Et_De_Baptismo_Parvulorum_\[Schaff\],_EN.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0354-0430,_Augustinus,_De_Peccatorum_Meritis_Et_Remissione_Et_De_Baptismo_Parvulorum_[Schaff],_EN.pdf) (30.08.2016) Augustinus diskuteeris oma 411.–412. aastal kirjutatud teoses *De Peccatorum Meritis* Pelagiusega laste seisukorra üle kirikus. Vt Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 24. Ka Dalby, *Infant Communion*, 12–13.

²⁵ Augustinus, *De Peccatorum Meritis*, 25–26. [http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0354-0430,_Augustinus,_De_Peccatorum_Meritis_Et_Remissione_Et_De_Baptismo_Parvulorum_\[Schaff\],_EN.pdf](http://www.documentacatholicaomnia.eu/03d/0354-0430,_Augustinus,_De_Peccatorum_Meritis_Et_Remissione_Et_De_Baptismo_Parvulorum_[Schaff],_EN.pdf) (30.08.2016). Vt ka Kennetner, „Kinderkommunion“, 189.

²⁶ Vt nt **Aurelius Augustinus**, *Pihtimused* (Tallinn: Logos, 1993), 14–15. Augustinus ise, aga ka näiteks Ambrosius, Chrysostomos, Nazianzi Gregorios ja Hieronymus olid pärit kristlikest peredest, kuid ristiti täiskasvanutena. Vt Robert **Leuenberger**, „Theologische Überlegungen zum Kinderabendmahl“ – *Abendmahl – auch für Kinder? Grundsätzliche Überlegungen. Praxisberichte und Materialien*. Hg. Hans Eggenberger (Zürich: Theologischer Verlag, 1979), 13.

²⁷ Paavst Innocentius I teenimisaastad olid 402–417 ja dekreet avaldati 416. aastal. Dalby, *Infant Communion*, 14.

²⁸ Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 24.

²⁹ *Ibid.*

laste või täiskasvanutega. Ometi hakkas kehtiv täisadmissiooni mudel tasapisi lagunema, sest lisaks ristimisele kerkisid esile ka patutunnistuse ning õpetuse ja eetiliste normide täitmise nõuded. Kindlasti mõju- tas laste admissiooni see, et kadus kodujumalateenistuste kontekst oma ainulaadse atmosfääri- ga. Säilis küll tava jagada armulauda väikelastele, kuid samal ajal muutus armulaua käsitlemine: algse eshatoloogilise joone asemel tõusis esile sakramentaalne aspekt, mille tugevnedes tõrjuti lapsed järk-järgult koguduse armulauaosadusest eemale. Selline ristitute osadus- konna lagunemine teostus aja jooksul vaid läänekirikus, kuna idakirikus jagatakse lastele armulauda tänaseni alg- ja varakirikus valitsenud print- siibi järgi.³⁰

MUUTUSED ADMISSIOONI KORRAS KESKAJAL

Varasel keskajal jäi imikute ja laste täisadmissioon läänekirikus kehtima. Veel VII sajandil kirjeldati Rooma kirikukorras laste ristimise ja võid- mise järgset armulauale minemist ning paluti neid enne seda mitte toita ega imetada; pärast seda aga kutsuti vanemaid üles tooma lapsi kogu üles- tõusmispühade nädala jooksul kirikusse armulauale.³¹ On hästi näha, kui sarnased olid veel lääne- ja idakiriku initsiatsioonitraditsioonid. Kuid kolmeosalist skeemi hakati muutma: ristimise juures eristati võidmise ja käte pealepanemise osa, millest viimane seoti selgelt piiskopi tegevusega alates IX sajandist.³² Eraldi vaadati lastele haiguste puhul: näiteks andis

³⁰ *Ibid.*, 24–25. Õigeusu kirikus kehtib täisadmissiooni praktika, mille aluseks on Jh 6:53 ja Mk 10:13–16. Lapsed saavad armulauda imikueast saadik, kehtib vana kolmeosaline skeem. Kallistos Ware arvates on just esimesed lapsepõlvemälestused kirikust tõenäoliselt seotud Kristuse ihu ja vere vastuvõtmisega; samamoodi peaks armulaud jääma ka viimaseks teoks siin maailmas – nii et armulauast osavõtmise kogemus ulatuks läbi kogu inimese teadliku elu. Vt Kallistos **Ware**, *Õigeusu tee* (Tallinn: EAÕK kirjas- tustoimkond, 2001), 109. Õigeusu kirik ei näe põhjust, miks lapsed peaks armulaual kõrvale jätma: nad kasvavad armulauaosadusse kaasapühitsemise, mitte õpetamise- ga. Nii Eberhard **Kenntner**, *Abendmahl mit Kindern. Versuch einer Grundlegung unter Berücksichtigung der geschichtlichen Wurzeln der gegenwärtigen Diskussion in Deutsch- land* (Gütersloh: Gütersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1980), 15–18.

³¹ *Ibid.* Ka Kenntner, „Kinderkommunion“, 189. M. Dalby lisab hulga näiteid: Dalby, *Infant Communion*, 15–20.

³² „Firmung“ (F. Schmidt-Clausing) – *Die Religion in Geschichte und Gegenwart. Hand- wörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. Hg. Kurt Galling. 3. Aufl. II. Bd. (Tübingen: J. B. Mohr (Paul Siebeck), 1986), 967–968. Vaata ka Kaido **Soom**,

Orleans'i piiskop Walter 867. aastal preestritele juhise, mille järgi tuli haigetele lastele armulauda anda, et nad ei sureks ilma „teemoonata“.³³ Paavst Paschalis II väljaantud korra järgi 1118. aastast tuli aga lastele ja haigetele armulauda teisiti jagada kui ülejäänutele: leib tuleb kasta veini sisse.³⁴ Nii võib öelda, et kuni XII sajandini oli laste osalemine armulaul, ehkki teatud muutustega, veel üsna tavaline, kuigi kiriklik praktika võis paikkonniti olla ebaühtlane. Seoses võidmise ja õnnistamise praktika muutumisega jäi kirikusse vastuvõtt n-ö pooleli, sest pärast ristimist jäadi ootama piiskopi visitatsiooni, mis võis viibida isegi aastaid. Alles pärast episkopaalset konfirmatsiooni ehk ristimise kinnitamist võis pääseda armulauale. Sellise praktika tugevnemine ja hiljem ka sakramentaalseks muutmise kaotas ristimise ja armulaua vahelise otsese seose.³⁵

Muutused täisadmissiooni korras ilmsesid üsna varakult, sest näiteks juba 585. aasta Mâconi sinod otsustas, et pärast missat peab andma lastele veiniga niisutatud armulaua ülejäägid; Kenntneri sõnul jagati hiljem lastele mitmel pool pühitsemata leiba ja veini, millega täisadmissioon praktiliselt tühistati.³⁶ Piiskop Odo lõpetas aga lastele armulaua jagamise, kui teatas Pariisist 1175. aastal, et neile ei tohi enam kunagi pühitsemata hostiat anda.³⁷ Üha enam väljendati laste admissiooni puhul eba-kindlust, kus peamiseks põhjuseks peeti laste käitumisviiside erinevust võrreldes täiskasvanute omadega. Admissioon jäi aga üldiselt kehtima varem mainitud haiguste ja surma korral. Alates XII sajandist esineb teateid lastele jagatud armulauast, mida konkomitantsiõpetusele toetudes

Täiskasvanute leeritöö Eesti Evangeelses Luterlikus Kirikus ja selle arengustrateegia koostamine. Doktoritöö. Tartu Ülikool, Usuteaduskond (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2007), 13. http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/4077/soom_kaido.pdf?sequence=1&isAllowed=y (29.11.2016).

³³ Kenntner, „Kinderkommunion“, 189.

³⁴ *Ibid.*

³⁵ Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 25. Roomakatoliku kirik tunnistas konfirmatsiooni sakramendiks 1439. aastal Firenze kirikukogul. Heinrich **Denzinger**, *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum. Kompendium der Glaubensbekenntnisse und kirchlichen Lehrentscheidungen.* Unter Mitarbeit von Helmut Hoping, Hg. Peter Hünermann. 37. Aufl. (Freiburg im Breisgau, Basel, Rom, Wien: Herder, 1991), otsused nr 1317–1319, lk 455–456.

³⁶ Kenntner, „Kinderkommunion“, 189.

³⁷ *Ibid.*

anti ainult veini kujul.³⁸ Nii said lapsed osa vaid karika pesemise veest ehk nn absolutsiooniveinist, mida mitmel pool eri vormides jagati veel aasta-sadu.³⁹

Läänekirikiku muutunud armulauakäsitlused mõjutasid admissiooni senist korda tugevalt. Põhjalikult korraldati sellekohane õpetus ja praktika ümber 1215. aastal toimunud Lateraani IV kirikukogu seadustega.⁴⁰ Euharistlikust osaduskonnast, kus armulaua sakramenti peeti otseseks päästevahendiks iga ristitu jaoks, kujunes keskajal valdavalt preestrikeskne institutsioon. Kogu kiriklikku armulauapraktikat vormisid edaspidi transsubstantsiatsiooniõpetus⁴¹ ja pihi obligatoorsuse nõue. Suures osas sai just seetõttu XIII sajand veelahkmeks laste armulaual osalemise ja täisadmissiooni küsimuses – kiriku ligi tuhandeaastane armulauapraktika koos lastega lõppes uue armulauakäsitluse levimisega. Leiva ja veini muutumist Kristuse ihuks ja vereks peeti aukartustäratavaks ning see viis selleni, et armulauale pääsemist hakati erilisel moel rõhutama ning armulauaveini jagamine ilmikutele lausa keelati.⁴² Laste jaoks tähendas veini jagamise lõpetamine ühtlasi armulauale pääsemise lõppemist, sest nemad olid alates XII sajandist saanud armulauda vaid veini kujul. Kuid muutus veel muugi – peale ristimise hakati igaühelt nõudma piisavaid usulisi teadmisi, teadlikku vagadust ja isiklikku pihil käimist, mis oli imikute ja väikelaste puhul võimatu. Tekkinud olukord püüti lahendada *annis discretionis*'e korraga, mille järgi peeti sobivas vanuses lapsi võimelisteks oma vaimuliku elu eest vastutama ja mis oli armulaual osalemise eeldus.⁴³

³⁸ Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 25. Ka Dalby, *Infant Communion*, 21. Konkomitantsiõpetus (*lad concomitantia*): skolaatiline printsip, mille järgi ei saa Kristuse ihu ja verd eristada ning mille tõttu sisaldavad mõlemad armulaua elemendid kogu Kristust.

³⁹ Kenntner, „Kinderkommunion“, 189.

⁴⁰ Lateraani IV kirikukogu otsuseid vt Denzinger, *Enchiridion symbolorum definitionum et declarationum de rebus fidei et morum*, otsused nr 800–820, lk 357–367. M. Dalby järgi koostasid mitu lokaalset kontsiili ja sinodit kirikukogu otsuste põhjal oma juhendid, kus käsitleti laste osalemist armulaual. Dalby, *Infant Communion*, 22.

⁴¹ Vt nt Alfred Adam, *Dogmadelugu* (Tartu: Greif, 1995), 185–187.

⁴² Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 26. Osalt püüti elementide jagamise piiramisega tõkestada ka nakkushaiguste (sh katku) levikut.

⁴³ *Ibid.*, 27. Nn sobivaks eaks kujunes 7–10 eluaastat. Selles vanuses lastelt nõuti armulaua eraldamise oskust muust söögist ja vastutuse võtmist pärispatu eest. Sarnane arusaam on tänaseni roomakatoliku kirikus, kus lapsed enne esimest armulauda pihil käivad. Laste südametunnistus peab selle käsitluse järgi olema niivõrd arenenud, et osata-ke eraldada head halvast ja tunnistada teadlikult pattu ning tuntakse meeleparanduse

Samal ajal kanoniseeriti armulauapihi obligatoorsus, mille järgi võis nn pihivõimetud – nt lapsed, vigased, haiged jt – hoida Issanda lauast eemal.⁴⁴ Kokkuvõttes ei saanud lapsed enam pihi ja armulaua sakramente vastu võtta, sest uue käsitlese kohaselt ei mõistnud nad nende tähendust ega osanud neile oma hinnangut anda. Alkogudusest lähtunud mõte kõikide ristitute osaduskonnast sisuliselt katkes ja täisadmissiooni kord („*baptismus est admissio*“) asendus astmelise admissiooniga, mille järgi ristitule esitati armulauale pääsemiseks lisanõudeid, tähtsaim neist piht. On näha, kuidas keskajal nõrgenes ja seejärel lagunes vana initsiatsiooniskeem ning nõudmised admissiooni tingimustele muutusid järjest rangemaks. Nii lõppes laste armulaua osalemise praktika täisadmissiooni mudeli järgi.⁴⁵

Hiljem, 1562. aasta Trento kirikukogul tühistati laste armulaua osalemise hädavajalikkus täielikult ja formuleeriti uus seisukoht: „Väikesed lapsed ei ole kohustatud armulaua sakramenti vastu võtma. Kui keegi ütleb, et väikeste laste jaoks on enne nende sobiva vanuse saavutamist armulaua osalemine (pühitsemiseks) hädavajalik, olgu ta neetud.“⁴⁶ Usust ja selle piisamisest sakramentide vastuvõtmisel enam ei räägitud, vaid öeldi: „Kui keegi ütleb, et need sakramendid on ainult selleks, et usku toetada, olgu ta neetud.“⁴⁷

vajadust. Idakirik rõhutab seitsmenda eluaasta tähtsust: sellest vanusest alates hakkab laps ise oma armulaua käimise eest vastutama. *Annis discretionis*e nõue mõjutas ka protestantliku konfirmatsiooni arengut. Nii Kenntner, *Abendmahl mit Kindern*, 19.

⁴⁴ Denzinger, *Enchiridion*, 364.

⁴⁵ Vt Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 26–30.

⁴⁶ „Die kleinen Kinder sind nicht zur sakramentalen Kommunion verpflichtet ... Wer sagt, für die kleinen Kinder sei, bevor sie in die Jahre der Unterscheidung gekommen sind, die Kommunion der Eucharistie (heils)notwendig: der sei mit dem Anathema belegt.“ Autori tõlge. Denzinger, *Enchiridion*, 557–560. Istungi kokkuvõte on leitav: „*Lehre und Kanones über die Kommunion unter beiderlei Gestalten und die Kommunion der kleinen Kinder*“, ptk 4 ja otsus kan 4. Trento kirikukogul kanoniseeriti juba varem Aquino Thomase koostatud teoloogilised alused laste armulaua osalemise vastu. Tema järgi olid ristimine ja armulaud päästeks vältimatult vajalikud, kuid armulauda saadi maitsa palve ja töötuse kaudu (*ex votum*). Lastel oli tema järgi ristimise alusel küll põhimõtteline õigus armulauale (*ius in rem*), kuid mitte armulaua käimisele (*ius in re*). Üürijate sõnul on selline argumentatsioon võimalik vaid juhul, kui sakramentaalne elu on individualiseeritud ning see ei ole enam ilming Kristuse ihu ühisest osaduselust. Kui armulaua sakramenti ei käsitletud enam osaduslikuna, avanes ka võimalus laste armulaualt eemale jätmiseks. Nii Kenntner, „*Kinderkommunion*“, 190. Vt ka Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 27–28 ja Zeeb, „Bin ich zu klein für Jesus?“.

⁴⁷ „Wer sagt, diese Sakramente seien nur eingesetzt worden, um den Glauben zu nähren: der sei mit dem Anathema belegt.“ Autori tõlge. Denzinger, *Enchiridion*, 523. 7. istung,

ADMISSIOONI KORRA VALIK REFORMATSIOONIAJAL JA UUSAJA LUTERLIKUS KIRIKUS

Pärast Lateraani IV kirikukogu otsiti ikka ja jälle võimalusi laste admissiooni taaskehtestamiseks, kuid soome uurija Petri Hiltuneni hinnangul ei paranenud olukord isegi XVI sajandi reformatsiooni käigus.⁴⁸ Kuigi Martin Lutheri eestvedamisel loobuti missaohvri- ja transsubstantsiatsiooniõpetusest ja pihi sakramentaalsuse mõttest ning taastati armulaua esialgne kogudusekeskne idee, säilitati siiski keskaja teoloogiline lahen- dus – armulaud oli tugevalt seotud pihiga.⁴⁹ Nii jäi reformatsiooniajal keh- tima nõue: kes tahtis armulauale minna, pidi patte tunnistama ja absolut- sioonist osa saama. Luterlike usutunnistuskirjade järgi tuli ristida „... ka lapsi, kes antakse ristimises üle Jumalale ja saavad talle meelepäraseks“⁵⁰, kuid armulauda ei tohtinud jagada igauhele: „... me peame kinni tavast, et sakramenti ei jagata neile, keda pole enne järele katsutud ja pattudest lahti mõistetud“.⁵¹ Ristimist enam admissiooni ainsa eeltingimusena ei mainitud ja kuna lapsed väidetavalt patutunnistuse tõsidust ei mõistnud, siis jäid nad armulaua ringist välja. Usupuhastajad hakkasid armulauale

kan S. Hiljem, nt XVII sajandil ilmus paavst Paul V ajal „Rituale Romanum'i“ kiriku- korras teade, et laste osalemine armulaual on keelatud. Nii Jürgen **Jeziowski**, „Fest ohne Kinder“ – *Abendmahl mit Kindern. Eine Handreichung der VELKD. Mit Beiträgen von J. Jeziowski, B. Hasselmann und A. Mauder. Feiernde Gemeinde. Anregungen, Mate- rialien, Texte.* Hg. Ottfried Jordahn, Albert Mauder (Hamburg: Agentur des Rauhen Hauses, 1978), 19.

⁴⁸ XV sajandi alguses taastasid hussiidid küll lastekommuniooni praktika, kuid katoli- ku vastureformatsioon tühistas selle. Hussiitide praktika aluseks oli Piibli kirjakoht Jh 6:53–54 nagu Augustinusel. Hussiidi preestri ja kirjaniku Jakoubeki järgi muutusid lapsed pärast ristimist „capax eucharistiae'ks“ ('tänuks sobiv, võimeline') ja nad pääsesid armulauale. Seda praktikat tundis ka Martin Luther, kuid pidas siiski õigeks katoliku kiriku traditsiooni järgimist ja eeldas teatud nõuete täitmist enne armulauale tulemist. Nii Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 29.

⁴⁹ Mõnede uurijate arvates tehti seega saatuslik viga, sest pihi kujunemine kasvatus- vahendiks hämardas nii pihi enda kui ka armulaua olemust. Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 31. Zeeb lisab, et sellega arvati lastele tehtavat pigem head – 1Kr 11:27–29 nõuete- ga hoiti lapsi kurjast (s.o vääritust käitumisest) eemal. Zeeb, „Bin ich zu klein für Jesus?“.

⁵⁰ Augsburgi usutunnistus, IX. – *Luterlikud usutunnistuskirjad*. EELK Usuteaduse Insti- tuudi õppekirjandus, 11. Toim Randar Tasmuth. (Tallinn: SA Ajaleht Eesti Kirik, EELK Usuteaduse Instituut, 2014), 29.

⁵¹ *Ibid.*, XXV, 37.

eelnevat pihti kasutama kirikukari, rahvahariduse ja vaimuliku kasvatus-töö vahendina.⁵²

Martin Lutherile ei olnud admissiooni küsimus eraldi teemana oluline. Ta arutles küll laste usu üle, keskendudes peamiselt Jumala armu ja Kristuse laste juures ligiolekule. Kuid omamoodi pani ta just sellega aluse uuenenud armulauakäsitlusele lapsi silmas pidades ning avas teoreetiliselt taas tee laste admissioonile, seades selle otseselt sõltuvaks nende ristimisest.⁵³ Tulemused lasksid end aga praktikas võrdlemisi kaua oodata. Kuigi Luther teadaolevalt ise laste armulauale võtmist ei praktiseerinud ja järjekindlat suhtumist teemasse on tema puhul raske leida, õpetas ta, et ristimine on piisav ja õige alus kõikide sakramentide jaoks, mida elus vajatakse.⁵⁴ Tema õpetuse „Fides infantium“ põhiidee seisnes selles, et laste usk on Jumalalt saadud usk ning et Kristus kui jumalik majesteet on lastegi ristimisel ligi.⁵⁵ Ta ütles: „Kes tegi sind nii kindlaks selles, et ristitud lapsed ei usu, kui mina juba kord tunnistan, et nad võivad uskuda? ... nagu meile ka teadmata on, kuidas nad usuvad või kuidas usk tehtud on. Sellest ei olene ka midagi.“⁵⁶ Ühes oma 1525. aasta jutluses kaalus Luther täiskasvanute ja laste usu erinevusi ning ütles:

Need luuletajad mõtlevad ennekõike seda, et täiskasvanul on mõistus, mille alusel nad usuvad sõna, mida kuulevad; seda nad nimetavad siis usuks; teisalt nad märkavad, et lastel ei ole veel mõistust, mistõttu näib, et lapsed ei usu. Seda nad aga ei märka, et usk Jumala sõnasse on hoopis teistsugune ja sügavam kui see, mida mõistus suudab Jumala sõnaga ette võtta; sest see on ükski Jumala tegu üle kogu mõistuse, mis läbi laps on sellele sama lähedal kui

⁵² Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 31.

⁵³ Laste armulauaosalamise küsimus ei olnud Lutherile vastuvõetamatu ning ta aktsepteeris kirikuksade mõtteid selles asjas. Vt Dalby, *Infant Communion*, 29.

⁵⁴ Timo Tavast, „Pienimpien ehtoollinen“ – *CRUX*, 4 (2001), 27.

⁵⁵ Luther seletas mõttekäiku nn lasteevangeliumiga, kus Mk 10:13–16 sõnad on tema arvates nii võimsad ja kestvad, et neid ei saa ümber lükata. Seda kirjakohta kasutas ta võitluses ümberristijate ja böömi vendade vastu, kes ristisid lapsi nn tulevasse usku, mille nad saavad sobivas eas. Ka Jumala Sõna efektiivset ja loovat jõudu kasutas Luther sageli laste usu alusena. Vt Eero Huovinen, *Fides Infantium. M. Lutherin käsitys lapsen uskosta* (Helsinki: Suomalaisen Teologisen Kirjallisuusseuran Julkaisuja, 1991), 175.

⁵⁶ „Wer hat dich nu gewis gemacht, das die getaufften kinder nicht glewben, so ich hie mit beweiße, das sie mugen gleuben? ... wie wol uns unbewust ist, wie sie glewben, odder wie der glaube gethan sey. Da ligt auch nicht an.“ Autori tõlge. Martin Luther, *Dr. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*. Bd. 26 (Weimar: Hermann Böhlau Nachfolger, 1909), 156:29–157:6.

täiskasvanu, isegi palju lähemal, ja täiskasvanu sama kaugel kui laps, isegi palju kaugemal ... Minu arvamuse on, et kui mingi ristimine üldse on kindel, siis see on laste ristimine.⁵⁷

Nii rõhutas ta usu tähtsust ristimise juures üldiselt, eriti aga laste puhul.

Armulauast rääkides ütles Luther, et see võetakse vastu ainult usus, Jumala armule toetudes, mitte inimese enda ettevalmistuse alusel.⁵⁸ Suures Katekismuses arutles ta armulaua sakramendi üle ja seadis selle väärrika vastuvõtmise tingimuseks kristliku ettevalmistuse. Kes oli häbematu ja metsik, pidi armulauast eemale jääma, kõik siirad soovijad tuli aga vastu võtta: „Kristus ei ütle ju: kui te usute või olete väärilised, siis saate minu ihu ja verd ... Vaatamata sellele, kas sa oled vääritud või vääriline, on sul siin, selle sõna väes, tema ihu ja veri, mis lisanduvad leivale ja veinile ...“⁵⁹ Ka kutsus ta üles lapsi ja täiskasvanuid armulaual osalema:

Seega teadku iga pereisa, et ta on Jumala korraldusel ja käsul kohustatud oma lastele õpetama või õpetada laskma seda, mida nad peavad oskama. Sest kuna nad on ristitud ja kristlaskonda vastu võetud, peavad nad ka armulauast osa saama, et nad võiksid meid teenida ja meile kasulikud olla, sest nad kõik peavad ju meid uskumises, armastamises, palvetamises ja kuradi vastu võitlemises aitama.⁶⁰

⁵⁷ „Es ficht solche tichter das am meysten an, das ynn den alten vernunfft ist, die sich stellet, als gleube sie dem wort, das sie horet, das heyssen sie denn gleuben, widderumb sehen sie, das ynn den kindern noch nicht vernunfft ist, und es stellet sich, als gleuben sie nicht. Aber darauff sehen sie nicht, das glaub an Gottes wort gar viel eyn ander und tieffer ding ist, denn das, das die vernunfft mit Gottes wort thut, Denn ihenesist alleyn Gottes werck uber alle vernunfft, wilhem das kind so nahe ist alls der allte, ia viel neher und der allte so ferne alls das kind, ia viel ferner. ...Das mich dunckt, soll eyne tauffe gewiss seyn, so sey der kinder tauffe die aller gewissest.“ Autori tõlge. Martin Luther, Fastenpostille 1525: Das Euangelion auff den dritten Sontag nach Epiphanie. – *Dr. Martin Luthers Werke. Kritische Gesamtausgabe*. Bd. 17, II Abteilung (Weimar: H. Böhlau Nachfolger Hof-Buchdruckerei und Verlagsbuchhandlung G.m.b.H., 1927), II, 87: 9–17.

⁵⁸ Martin Luther, *Väike Katekismus* (Tallinn, EELK Konsistoorium, 2004), 24–25.

⁵⁹ Martin Luther, „Suur Katekismus“, V – *Luterlikud usutunnistuskirjad*. EELK Usuteaduse Instituudi õppekirjandus, 11. Toim Randar Tasmuth (Tallinn: SA Ajaleht Eesti Kirik, EELK Usuteaduse Instituut, 2014), 288.

⁶⁰ *Ibid.*, 293. Lutheri käsitlus lastest peegeldab siin Vana Testamendi ja juutluse suhtumist lastesse kui täiskasvanu abilistesse Seaduse täitmisel. Vilumaa, *Laste osalemine armulaual*, 24–25.

Armulauast osavõtmise tähtsust põhjendas ta seega Kristuse käsuga, töötusega ja vastuvõtja enese hädavajadusega.⁶¹ Seoses pihiga on tuntud Lutheri ütlus 1Kr 11:27–29 kohta, kus ta mainib, et kuigi täiskasvanud omavahel riidlesid, ei ole võimatu, et lastele anti algkoguduses armulauda.⁶² Kõige selle juures rõhutas Luther, kuivõrd oluline on armulauda puudutav õpetus – enne armulauale minemist tuli pähe õppida „püha Pauluse sõnad“ (1Kr 11:23–25) ja katekismuse viis peatükki.⁶³ Ta ütles: „... armulaualiseid peaksid õigupoolest kogu kristlikust õpetusest rohkem teadma ja täielikumal arusaamisel olema kui lapsed ja koolijätsid.“⁶⁴

Lutheri õpetus on admissiooni puhul kaheti mõistetav: laste iseseisvat usku ja ristimist tähtsaks pidades ei praktiseerinud ta teadaolevalt ise lastele armulaua jagamist, kuid rõhutas ometi selle tähtsust. Tema järgi pidi armulaud olema kinnituseks nii lastele kui ka täiskasvanuile, kuid siiski varjutas õpetamise ja pihil käimise nõue laste admissiooni üldise juurutamise.⁶⁵ Nõnda jäi reformatsiooniga sündinud protestantlikus, täpsemalt juba luterlikus kirikus kehtima keskajal kasutusele võetud astmeline admissiooni mudel⁶⁶ ja lapsed pääsesid armulauale u 10–14 eluaasta vanuses.⁶⁷ Pärast Lutheri surma lisandus õpetusnõudeid veelgi ja

⁶¹ Matti **Poutiainen**, *Katekismuksen sisältö* (Jyväskylä: Kirkon Tutkimuskeskus, Gummerus Kirjapaino Oy, 1998), 339.

⁶² Kenntner, *Abendmahl mit Kindern*, 128–129.

⁶³ Esimest kolme peatükki katekismusest pidas M. Luther kõige vajalikumateks õpetükkideks, kuid järgnevadki olid olulised: „Kui nüüd neist kolmest peatükist on aru saadud, siis oleks hea, kui osataks midagi öelda ka meie sakramentide kohta ...“. Õpetus pidi olema lihtne, arusaadav ning meelde jääv. Nii Martin **Luther**, „Suur Katekismus. Eessõna 1529“ – *Luterlikud usutunnistuskirjad*. EELK Usuteaduse Instituudi õppekirjandus, 11. Toim. Randar Tasmuth (Tallinn: SA Ajaleht Eesti Kirik, EELK Usuteaduse Instituut, 2014), 230. Lutheri järgi ei saanud neid, kes ei tahtnud õppida, pidada kristlaseks ega lubada neil armulaual osaleda. Nii Poutiainen, *Katekismuksen sisältö*, 336.

⁶⁴ Luther, „Suur Katekismus. Eessõna 1529“, 229.

⁶⁵ Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 29–32. Ka Kenntner, „Kinderkommunion“, 190.

⁶⁶ Huvitava näitena võib siin välja tuua ühe reformaatori, Martin Buceri 1537. aastal ilmunud konfirmatsiooni korra. Ta kujundas selle vanakirikliku ristimisliturgia järgi ja armulaud kinnitas selles lasteristimise kehtivust. Dieter **Emeis**, Rainer **Starck**, „Erstkommunion/Firmung; Konfirmation“ – *Typisch katholisch – typisch evangelisch. Ein Leitfaden für die Ökumene im Alltag*. Hg. Michael Meyer-Blanck, Walter Fürst (Freiburg im Breisgau: CMZ-Verlag, Verlag Herder, 2003), 119–120. Ka Jeziorowski, „Fest ohne Kinder“, 17.

⁶⁷ Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 29–32. Ka Kenntner, „Kinderkommunion“, 190. Roomakatoliku kirikus jäi see esimesele armulauale võtmise ajaks, kuid vanusepiiri hakati aja jooksul järjest tõstma. Jansenistid lubasid XVII–XVIII sajandil Prantsusmaal ja

admissiooni astmetena jäid kehtima ristimine, õpe leerikoolis, küsitlus või eksamineerimine, usu tunnistamine, pihile mineku fikseerimine, piht ja lõpuks konfirmatsioon.⁶⁸ Algkiriklik põhimõte „*baptismus est admissio*“ hüljati kindlameelselt ja armulauale pääsemiseks tuli põhjalikult valmistuda. Uusaja luterlikust praktikast võib välja tuua pietistliku liikumise rajaja Philipp Jakob Speneri arvamuse 1715. aastast, kus ta soovitas esimese käigu armulauale lükata nii kaugele kui võimalik, „sest väärikas [armulaua] maitmine nõuab tõelist alandlikkust ning meie endi väärituse ja patuse viletsuse tunnetamist“.⁶⁹ XIX sajandi mõjukas teoloog Claus Harms tõi 1830. aastal välja psüühilised, füüsilised ja moraalsed põhjendused, miks armulauda teatud rühmadele, sh lastele mitte jagada.⁷⁰ Marburgi ülikooli praktilise teoloogia professor Ernst Christian Achelis aga toonitas veel 1911. aastal: „... see on Püha Söömaaja rüvetamine, kui seda lastele mitteteadlikus vanuses jagatakse.“⁷¹ Veel hiljemgi, näiteks 1912. ja 1929. aastal mainiti Saksamaal, et evangeelses kirikus puudub laste armulauale lubamise tava.⁷²

Luterliku kiriku konfirmatsioon omandas aja jooksul sellise kaalu, mis ei olnud enam üksnes katehheetilise, vaid teoloogilis-kirikuõigusliku iseloomuga toiming ristimise ja armulauale pääsemise vahel. Aren gut põhjendati väitega, et armulaua sakrament tuleb usus vastu võtta.⁷³ Suuremaks probleemiks kujunes aga järjest rohkem see, et teoloogiliselt tähendusrikkad armulaud, ristimine ja selle kinnitamine ei pakkunud

Madalmaades armulauale 16–20-aastasi noori. Nii Kenntner, „Kinderkommunion“, 190. Vt ka „Abendmahl mit Kinder“ (Georg Ottmar) – *Lexikon der Religionspädagogik*. Bd 1. Hg. Norbert Mette, Folkert Rickers (Neukirchen-Vluyn: Neukirchener Verlag, 2001), 10. Rootsisis määras 1571. aasta kirikuseadus armulauavanuseks kaheksa eluaastat, hiljem 1686. aastal tõusis see juba 14 eluaastani. 1680. aastatel kehtis Põhjamaade kirikutes isegi otsene lastekommuniooni keeld. Nii Seppo Alaja, Salli Kivimäki, Yrjö Tolvanen, „Lapset ja ehtoollinen – eräiden luterilaisten kirkkojen käytäntö“ – *Lasten ehtoollinen. Opas seurakunnan työntekijöille*. Toim Seppo Alaja, Salli Kivimäki, Yrjö Tolvanen (Helsinki: Lasten Keskus, Poikien Keskus, Tyttöjen Keskus, 1979), 44.

⁶⁸ Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 32.

⁶⁹ „... da eine würdige niessung wahre demuth und erkenntnis unser eigen unwürdigkeit und sündlichen elends erfordert.“ Autori tõlge. Kenntner, „Kinderkommunion“, 191.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ „... es eine Entweihung des Hl. Mahles ist, es Kindern im unbewussten Alter zu reichen.“ Autori tõlge. Kenntner, „Kinderkommunion“, 191.

⁷² *Ibid.*

⁷³ *Ibid.*

ilmalikustavas ühiskonnas enam huvi. Kiriklikud toimingud ei olnud enam kesksed ühise väärtused, vaid need olid tähtsad isiklikus plaanis. Kuna armulaualistelt nõuti individuaalset usulist küpsust ja isiklikku vastutust, siis tõsis osalejate vanusepiir.⁷⁴ Nõnda ei olnud aga enam niivõrd tegemist isikliku vabadusega, kuivõrd ühiskondliku kohustusega, isegi armulaua osalemise nõudega.⁷⁵ Tõsi, ea poolest vanemad konfirmandid suutsid edukalt demonstreerida seda, mida neilt oodati – leerikoolis õppimist, katekismuse peast tundmist, avalikku usu tunnistamist ning ettenähtud kohustuste ja õiguste vastuvõtmist.⁷⁶ Sellest kõigest kujunes sisuliselt täiskasvanuks kuulutamise ühiskondlik akt, mille alusel võis edaspidi sooritada teatud kiriklikke toiminguid, mh ka armulaua käia. Admissiooni põhitingimuseks ei peetud pikka aega enam ristimist kui ainsat kinnitust kuulumisest kristlikku osaduskonda, vaid konfirmatsiooni kui kontrollitud ja kinnitatud kuulumise akti. Astmeline admissioon luterlikus kontekstis keskendus kindlalt õpetusele ja formeerus osaliseks admissiooniks, kus armulauale pääsemise põhimõtteks sai „*confirmatio est admissio*“, mille järgi ristimist küll väärtustati, kuid ei loobunud väljakujunenud konfirmatsiooniteoloogiast. Seda mudelit kasutatakse laialdaselt tänapäevani.

LITURGILISE UUENDUSLIIKUMISE MÕJU ADMISSIOONI KORRALE

Koos luterliku reformatsiooniga algas eri kirikute formeerumine ja eraldumine üksteisest. Uusajal kasvas lõhe kiiresti, kuid XIX sajandi alguseks olid teoloogilistes arusaamades valgustuse, pietismi, romantismi ja ratsionalismile vastuhaku mõjul toimunud sellised muutused, mis kirikuid üksteisele lõpuks lähendasid.⁷⁷ Admissioonipraktikaski hakkas sel ajal väljakujunenud olukord muutuma tänu liturgilisele uuendusliikumisele, mis

⁷⁴ Emeis, Starck, „Erstkommunion/Firmung; Konfirmation“, 120. Seega tõsis armulauale pääsemise vanusepiiri ühiskonna ilmalikustamise survele.

⁷⁵ Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 33.

⁷⁶ Zeeb, „Bin ich zu klein für Jesus?“.

⁷⁷ Peter Neuner, „Die Weltmissionskonferenz 1910 in Edinburgh und das Bild von der Einheit der Kirche“ – *Münchener Theologische Zeitschrift*, 3/61 (2010), 194–206. <https://mthz.ub.lmu.de/index.php/MThZ/article/download/4581/3090> (02.12.2016).

sündis roomakatoliku ja protestantlikes kirikutes peaaegu samal ajal.⁷⁸ Liikumise kaudu otsiti teid katoolse ühtsuse saavutamiseks, koguduseelu vaimulikuks äratamiseks, armulaua positsiooni tõstmiseks, jumalateenistusliku elu rikastamiseks jne. Need said olulisteks sammudeks admisioonidiskussiooni taaskäivitumise jaoks.

Roomakatoliku kirikus toetas paavst Pius X liturgilise liikumise põhimõtteid ning andis 8. augustil 1910. aastal välja admisiooni seisukohalt olulise dekreeidi „*Quam singulari*“.⁷⁹ Selles üsna liberaalses avalduses öeldi, et armulauale tulemise jaoks sobiv vanus on seitse eluaastat ja isegi vähem – tingimusel, et lapsed tunnevad religiooni põhitõdesid vastavalt oma eale ning eristavad armulaualeiba muust toidust. Neilt ei nõutud enam kristliku õpetuse tundmist enne pihile ja armulauale minemist, vaid öeldi, et hiljem õpitakse katekismuse järgi sammhaaval edasi. Võimaluse korral pidi armulaual käima iga päev. Väga kindlalt toodi välja põhimõte, et ristimine on piisav ja ainus armulauale pääsemise tingimus.⁸⁰ Selline lähenemine muutis oluliselt seni kehtinud seisukohti ja esile tuli taas selge täisadmisiooni mõte – „*baptismus est admissio*“. Samas ei muutunud kasutusel olnud admisiooni mudel, dekreeidi praktikasse viimine võttis aega⁸¹ ja selle mõju tunti roomakatoliku kirikus alles Vatikani II kirikukogu (1962–1965) ning „*Missa Romanumi*“ avaldamise järel 1970. aastal.⁸²

⁷⁸ Lähtepunktiks peetakse benediktiinlasest preestri Prosper Guéranger' tegevust 1830.–1840. aastail Prantsusmaal. Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 33. Vanim protestantlik vastav näide on Oxfordi liikumine, mis tekkis samal ajajärgul Inglismaal anglikaani kiriku kõrgkiriklikus tiivas, laienedes hiljem edasi teistesse protestantlikesse kirikutesse. Vt nt Riho **Altnurme**, „Sissejuhatus“ – *Eesti oikumeenia lugu*, toim Riho Altnurme (Tartu/Tallinn: Tartu Ülikool, Eesti Kirikute Nõukogu, 2009), 11–12.

⁷⁹ *Dekret der Hl. Sakramentenkongregation „Quam singulari“*. *Die eucharistische Kommunikation und die Krankensalbung von Kindern. I–VIII*. Denzinger, *Enchiridion*, 960–961.

⁸⁰ Kenntner, „Kinderkommunion“, 190; Denzinger, *Enchiridion*, 960–961; Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 34. Kardinal Castrillón Hoyos rõhutas oma kirjas 8. jaanuaril 2005. aastal paavst Pius X otsuse tähtsust tänapäevases kirikuelus. Tema järgi mõjutas Pius X dekreet oluliselt järgmiste paavstide suhtumist lastesse ning laste armulauale lubamisel oli tema arvates suur mõju kogu kristlaskonnale. Castrillón **Hoyos**, „On the Eucharist and the Pastoral Care of Children“ – *Adoremus. Society for the Renewal of the Sacred Liturgy* veebileht (08.01.2005) www.adoremus.org/CC_EucharistChildren.html (07.11.2006).

⁸¹ Näiteks seisis 1930. aastal Fulda piiskoppide ühe konverentsi otsuses, et esimene armulauale minek algab alates 3. klassist. Nii Kenntner, *Abendmahl mit Kindern*, 20.

⁸² Kenntner, *Abendmahl mit Kindern*, 20–21. Kenntneri järgi on roomakatoliku kiriku

Anglikaani kirikus levis uuendusliikumine alates XIX sajandist, kui esmalt tärkas Oxfordi liikumine⁸³ ning hiljem jätkuna 1930. aastail *Parish Communion*-liikumine.⁸⁴ Mõlema puhul oli kesksel kohal arutlus armulaua üle ning kohe kerkis ka küsimus admissiooni kohta. Laste lubamist armulauale oli üha raskem vältida, sest osadussöömaaja korraldamine muutus üha tavapärasemaks ning seda peeti põhiliseks kogudust ühendavaks toiminguks.⁸⁵ Selget admissiooni mudeli vahetust aga ei toimunud ning põhimõte „*baptismus est admissio*“ kasutusele ei tulnud. Seevastu võeti just Inglismaal 1927. aastal kasutusele laste õnnistamise tava, mis *Parish Communion*-liikumise mõjul sai armulauale pääsemise vaheastmeks. See komme levis võrdlemisi kiiresti, kuid põhjustas ebaselge teoloogia arenemist: seda nähti kui pedagoogilist vahendit lapse armulauale tulemise ettevalmistamiseks; ohtu nähti selles, et õnnistamise talitus püüdis asendada armulauda ja varjutas selle tähtsust.⁸⁶ Tõsisem admissiooni teema käsitus seisis veel ees, jäädes 1970. aastatesse.⁸⁷

Saksamaa luterlikus kirikus kerkis liturgiline uuendusliikumine esile XIX sajandi lõpul Friedrich Spitta ja Julius Smendi juhtimisel.⁸⁸ Muutus kirikus vajati ja nende formuleerimisega tegeleti mitmel pool. Alfred Ehrensperger nimetab XIX ja XX sajandi Saksa liturgilisi liikumisi

admissioonipraktikas kaks probleemi: laste esimene armulaud on tihti kujunenud privaatseks pidustuseks ja sel puudub osadus kogudusega. Teisel juhul on ikka küsimuseks pihi ja armulaua seotus. Emeisi ja Starcki järgi on laste esimese armulaua tava devalveerunud: saanud pigem märgiks noorusikka jõudmisest kui Kristuse ihust ja verest osasaamisest. Väga palju lapsi osaleb esimesel armulaulal, kuid see jääb enamikule sageli viimaseks. Nii Emeis, Starck, „Erstkommunion/Firmung; Konfirmation“, 115–117. Katoliku kiriku uuendustest vt nt Stanley J. **Grenz**, Roger E. **Olson**, *XX sajandi teoloogia. Leksika* (Tallinn, Logos, 2002), 343–345.

⁸³ Selle tulemuseks on mh nt jumalateenistuste ümbernimetamine missadeks XX sajandi algul. Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 34.

⁸⁴ Laiemalt ja kaudselt mõjutas kogu tolleaegset teoloogilist mõtlemist 1910. aastal Edinburghis toimunud protestantlike kirikute rahvusvaheline misjonikonverents, mille üheks päevakorrapunkti oli kiriku ühtsus ja mis käivitas kirikutevahelise koostöö. Konverentsist sai alusepanija Kirikute Maailmanõukogule 1948. aastal. Vt nt Neuner, *Die Weltmissionskonferenz 1910 in Edinburgh*. 02.12.2016.

⁸⁵ Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 34.

⁸⁶ *Ibid.*, 286–287.

⁸⁷ Vilumaa, *Laste osalemine armulaulal: diskussiooni areng ja praktika kujunemine*, 24.

⁸⁸ Alfred **Ehrensperger**, „Liturgische Bewegungen in der ersten Hälfte des 20. Jahrhunderts“ – *Gottesdienstforum Reformierte Schweiz* veebilehel http://liturgiekommission.ch/customer/files/III_E_06_Bewegungen20.pdf (30.11.2016), 1.

kõrvutades nende ühiseid aspekte, mille järgi püüti ületada subjektivismi ja individualismi, kasvatada jumalateenistuse kollektiivset osa, leida jumalateenistuse unustatud vorme, läheneda oikumeeniliselt, otsida oma konfessionaalset identiteeti, rikastada seniseid liturgia vorme, kasvatada kogemuste ja elamuste andmise poolt jumalateenistuse juures, siduda liturgiat elu sotsiaalse ja kultuur-esteetilise poolega, kujundada terviklikku koguduseelu, kaasata kõik usklikud jumalateenistusslikku ellu.⁸⁹ Ilmselt kõige kaugeleulatuvama mõjuga oli 1920. aastatel tekkinud Berneucheni liikumine,⁹⁰ kus keskenduti sõna ja sakramendi osaduse saavutamisele kirikus. Muu hulgas käsitleti armulauda kui koguduseelu keset ja ühtset röömupidu, rõhutati selle tänu-olemust, osadusslikku ja euharistlikku külge, eraldati piht ja armulaud ning võeti üle alg- ja idakiriku traditsioone.⁹¹ 1926. aastal avaldatud „Berneucheni raamat“ ei kujutanud endast mitte ainult liturgia-, vaid juba kiriku-uuenduslikku teost, mille järgi teiste hulgas ka lapsed pidid kiriku liturgilises elus osalema.⁹² Eberhard Kenntneri arvates pärinevad just Berneucheni ringist esimesed teoreetilised ja praktilised viited admissiooni küsimusele XX sajandi alguse protestantlikus kirikus.⁹³ Siiski ei vahetatud Saksamaal välja väga tugevalt juurdunud algselt astmelise ja hiljem konfirmatsioonile keskendunud osalise admissiooni mudeleid ning aktiivne diskussioon laste armulaul osalemise teemadel käivitus alles 1950. aastatel.⁹⁴

Põhjamaades sai luterlike kirikute liturgilise uuendusliikumise juhiks Taani, kus XIX sajandil töi Nikolaj F. S. Grundtwigi juhtimisel alanud liikumine esile armulaua tähtsuse ühtse koguduse söömaajana. Sellele

⁸⁹ *Ibid.*

⁹⁰ 1923–1928 kogunesid Berneucheni mõisas Neumarkis, praeguses Poolas, evangeelsed ilmikud ja vaimulikud, et leida teid kiriku sisemiseks uuendamiseks. Vt Ehrensperger, *Liturgische Bewegungen*, 4. Berneucheni liikumise tuumiku moodustas alates 1923. aastast regulaarselt kogunev evangeelsete teoloogide osaduskond, mis oli alguse saanud 1922. aastal Marburgis loodud evangeelsest Michaeli vennaskonnast. „Berneuchener Kreis“ (J. P. Michael) – *Lexikon für Theologie und Kirche*. 2. Aufl. Hg. Josef Höfer, Karl Rahner. Bd. 2 (Freiburg: Verlag Herder, 1986), 236.

⁹¹ Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 34. Kenntner, *Abendmahl mit Kindern*, 98.

⁹² *Das Berneuchener Buch. Vom Anspruch des Evangeliums auf die Kirchen der Reformation*. Herausgegeben von der Berneuchener Konferenz. Schwerin i. Meckl., Verlag Friedrich Bahn, 1926, 119–120. Vt ka Ehrensperger, *Liturgische Bewegungen*, 4–5.

⁹³ Kenntner, *Abendmahl mit Kindern*, 92.

⁹⁴ Vilumaa, *Laste osalemine armulaul: diskussiooni areng ja praktika kujunemine*, 30–31.

tuginedes võeti kirikus kasutusele täisadmissiooni mudel ning 1909. aastal määrati Taani kirikuseaduses, et lapsed võivad armulaual osaleda oma soovi alusel ka siis, kui nad ei ole veel konfirmeeritud.⁹⁵ Rootsis levis liikumine 1920.–1930. aastatel ja sellegi eesmärgiks oli muuta jumalateenistus koguduseelu ning armulaud jumalateenistuse keskmeks.⁹⁶ Norras kehtis kuni 1912. aastani konfirmeerimata isikute armulauale võtmise keeld, kuid kuningliku loa järgi pääsesid armulauale 12-aastased lapsed tingimusel, et nad ise armulauda soovisid ning vanemad seda lubasid.⁹⁷ Soomeski levisid uuenduslikud püüdlused XX sajandi alguses, kuid diskussioon admissiooni üle algas 1950. aastate alguses.⁹⁸ Kokkuvõttes mõjutas Põhjamaade kirikute suhtumist teemasse eeskätt Taani kirikus toimuv.⁹⁹ Ilmselt oleks Eestiski võinud teemakäsitlus areneda Soome eeskujul, kui olud II maailmasõja järel ei oleks muutunud. Siingi arutleti enne sõda üha aktiivsemalt kirikliku laste- ja noorsootöö tähtsuse üle, arendati koguduste ja kiriku sellealast teoloogiat ja tegevust ning jõuti oluliste mõteteni. Kahjuks katkes kogu alustatu ja nii saavutas ristitud laste armulaua admissiooni küsimus suurema tähelepanu uuesti alles 1970. aastatel. Vaatamata sellele jõuti täisadmissiooni tunnustava seaduse vastuvõtmiseni 2004. aastal.¹⁰⁰

KOKKUVÕTTEKS

Käesolev ülevaade annab lugejale ettekujutuse sellest, kuidas läänekirikus on ajaloo vältel suhtunud ristitud laste armulaual osalemisse. Esitatakse näiteid kiriku armulauapraktikast koos lastega ning tuuakse välja selle hülgamise või taasleidmise põhjused. Algkiriku aegadest saadik hinnatud

⁹⁵ Varasem, 1886. aasta kirikuseadus määras, et raskesti haigeid lapsi võib armulauale võtta, kui nad seda hardasti soovivad ning neil on selleks piisavalt teadmisi ja küpsust. Alaja, Kivimäki, Tolvanen, „Lapset ja ehtoollinen – eräiden luterilaisten kirkkojen käytäntö“, 44–45. Vt ka Jeziorowski, „Fest ohne Kinder“, 21.

⁹⁶ Hiltunen, *Aikuisten ateria?*, 35. Admissiooni-diskussioon käivitus alles 1960. aastatel.

⁹⁷ Jeziorowski, „Fest ohne Kinder“, 21.

⁹⁸ Vilumaa, *Laste osalemine armulaual: diskussiooni areng ja praktika kujunemine*, 34–35.

⁹⁹ Kennntner, *Abendmahl mit Kindern*, 27. Taani mõjust ka Alaja, Kivimäki, Tolvanen, „Lapset ja ehtoollinen – eräiden luterilaisten kirkkojen käytäntö“, 44–45.

¹⁰⁰ Vt lähemalt Vilumaa, *Laste osalemine armulaual: diskussiooni areng ja praktika kujunemine*, 4–7.

admissiooni tava muutus otsustavalt pärast Lateraani IV kirikukogu ja tehtud otsused jäid teemat mõjutama pikaks ajaks. Lapsi ei peetud enam erinevatel põhjustel küpseks armulauale minema. Ka reformatsioon ei suutnud taastada endist admissiooni korda – protestantlik kirik eiras kaua kirikuajaloolisi fakte ristitud laste armulauale pääsemise kohta ning väljakujunenud käsitusi ei kritiseeritud pikka aega. Kuigi algselt tavapärane ja levinud, muutus täisadmissiooni kord kirikus sajandite jooksul ning asendus astmelise või osalise admissiooni mudeliga. Seeläbi kaotas ristimine kui pühakirjast ja algkiriku traditsioonist võrsuv ainus ja piisav alus admissiooniks kirikuajaloolistes keerdkäikudes oma olemusliku sideme armulauaga. Armulaua tähendus aga devalveerus ja kaotas oma algsed jooned kõikide ristitud osaduskonna ühise söömaajana. Täisadmissiooni mudel – „*baptismus est admissio*“ – minetas oma positsiooni läänekirikus XIII sajandil. Selle asemel võeti kasutusele astmelise admissiooni kord, mille põhiosa moodustas piht ja millele järgnesid astmeti teised nõuded. Luterlikus kirikus arendati mudelit kindlameelselt edasi alates XVI sajandist ja keskenduti üha enam õpetusele. Nõnda sündis osalise admissiooni kord – „*confirmatio est admissio*“, mille järgi esitati admissioonile kaks tingimust, ristimine ja konfirmatsioon, rõhutades viimast.

Kuid admissiooni korra muutmisest hakati kõnelema alles seoses liturgiliste uuendusliikumistega alates XIX sajandi keskpaigast ja XX sajandi algusest, mil kirikute tähelepanu juhiti täisadmissiooni mudeli kasutusele võtmisele. Laste armulaual osalemise küsimus kerkis roomakatoliku kirikus üle pika aja esile esialgu paavsti dekreedina, mille seisukohad praktikas kiiresti ei levinud. Kuid see sillutas teed teema käsitlemiseks protestantlikus kirikus ning pani aluse edasisele diskussiooni tekkele ja arengule. Uuendusliikumiste mõju kestes muutusid ajapikku nii harjumuspärane elu kogudustes kui lõpuks ka kirikute ametlikud seisukohad. Üha aktiivsemalt arutleti selle üle, kuidas muuta jumalateenistus koguduseelu keskseks sündmuseks, mil viisil õhutada inimesi armulauast osa võtma, kuidas saavutada kogu ristitud kristlaskonna ühtne osadus ja mis on armulauale pääsemise tingimused. Leiti, et kiriku ühtsust on võimalik saavutada algkiriku ajast pärit ja kirikuajaloolises perspektiivis kaduma läinud täisadmissiooni mudelit kasutades. Selline praktika rakendus vaid Taanis, teised protestantlikud kirikud jäid teemat käsitlema pigem teoreetiliselt, kuni II maailmasõda selle tegevuse katkestas.

Kuid arutelud jätkusid sõja lõpu järel just tänu liturgiliste uuendusliikumiste tehtud sissejuhatusele ja avatud diskussioonile. Kujunenud admissiooni korda asuti tõsisemalt analüüsima alles 1950. aastatel, kui oli selgunud, et pikemas perspektiivis ei ole senine konfirmatsiooni kord siiski rahuldav. Hirm väljakujunenud konfirmatsiooniteoloogia nõrgenemise või kadumise pärast, pihi seotus armulauaga, sakramendi vastuvõtmiseks esitatud erinevad nõuded, kirikute seadused jms on takistanud hilisemat admissioonidiskussiooni ning valdavalt on tulemuseks astmelise või osalise mudeli püsimine. Seevastu kiriku ajalooline praktika, liturgilised uuendusliikumised, armulauakäsitluse ja teoloogilise mõtte muutumine, oikumeeniline liikumine, humanitaarteaduste areng jms soodustavad ristimise kui täisadmissiooni tunnistamist ja taas kasutusele võtmist. See omakorda aitaks realiseerida ja taastada kõikide ristitute ühtse osaduskonna ideed kirikus.